

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення вченої ради університету
30 серпня 2021 року, протокол № 1

Ректор, голова вченої ради університету,
доктор юридичних наук, професор

_____ Олег ОМЕЛЬЧУК

м.п.

**РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
«СІМЕЙНЕ ПРАВО»
для підготовки на першому освітньому рівні
здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра
за спеціальністю 232 Соціальне забезпечення
галузі знань 23 Соціальна робота**

УКЛАДАЧ:

доцентка кафедри цивільного права та процесу, кандидатка юридичних наук
27 серпня 2021 року

_____ Ірина СЕРДЕЧНА

СХВАЛЕНО

Рішення кафедри цивільного права та процесу
27 серпня 2021 року, протокол № 1.

Завідувачка кафедри,
докторка юридичних наук, професорка
27 серпня 2021 року

_____ Світлана ГРИНЬКО

Декан юридичного факультету,
кандидат юридичних наук
27 серпня 2021 року

_____ Сергій КРУШИНСЬКИЙ

ПОГОДЖЕНО

Рішення методичної ради університету
28 серпня 2021 року, протокол № 1

Перша проректорка, голова методичної ради
університету, кандидатка наук з державного
управління, доцентка
28 серпня 2021 року

_____ Ірина КОВТУН

_____ Обліковий обсяг оновлення – 1,15 ум.др.арк.

ЗМІСТ

			Стор.
1.	Опис навчальної дисципліни		– 2
2.	Заплановані результати навчання		– 3
3.	Програма навчальної дисципліни		– 5
4.	Структура вивчення навчальної дисципліни		– 12
	4.1.	Тематичний план навчальної дисципліни	– 12
	4.2.	Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять	– 14
	4.3.	Завдання для самостійної роботи студентів	– 15
	4.4.	Індивідуальні завдання	– 16
5.	Методи навчання та контролю		– 16
6.	Схема нарахування балів		– 17
7.	Рекомендована література		– 18
	7.1.	Основна література	– 18
	7.2.	Допоміжна література	– 18
8.	Інформаційні ресурси в Інтернеті		– 20

1. Опис навчальної дисципліни

1. Шифр і назва галузі знань	– 23 Соціальна робота
2. Код і назва спеціальності	– 232 Соціальне забезпечення
3. Назва спеціалізації	– спеціалізація не передбачена
4. Назва дисципліни	– Сімейне право
5. Тип дисципліни	– вибіркова
6. Код дисципліни	– ВД.2.1.20
7. Освітній рівень, на якому вивчається дисципліна	– перший
8. Ступінь вищої освіти, що здобувається	– бакалавр
9. Курс / рік навчання	– другий
10. Семестр	– четвертий
11. Обсяг вивчення дисципліни:	
1) загальний обсяг (кредитів ЄКТС / годин)	– 3 / 90
2) денна форма навчання:	
аудиторні заняття (годин)	– 40
% від загального обсягу	– 44%
лекційні заняття (годин)	– 20
% від обсягу аудиторних годин	– 50 %
семінарські заняття (годин)	– 20
% від обсягу аудиторних годин	– 50%
самостійна робота (годин)	– 50
% від загального обсягу	– 56%
тижневих годин:	
аудиторних занять	– 0,8
самостійної роботи	– 0,6
12. Форма семестрового контролю	– залік
13. Місце дисципліни в логічній схемі:	
1) попередні дисципліни	– ВД.2.1.3. Основи теорії держави і права, ВД 2.1.4 Основи правознавства.
2) супутня дисципліна	– ВД. 2.1.19. Опіка та піклування.
3) наступні дисципліни	– ВД. 2.1.24. Договірне право,

ВД. 2.1.34. Соціальне забезпечення дітей-сиріт і дітей позбавлених батьківського піклування.

14. Мова вивчення дисципліни

– українська.

2. Заплановані результати навчання

Навчальна дисципліна «Сімейне право» забезпечує досягнення таких результатів навчання, передбачених освітньо-професійною програмою «Бакалавр соціального забезпечення»:

ПР 04. Вміння застосовувати статистичну, методичну та нормативну базу системи соціального захисту населення.

ПР 08. Застосовувати засоби соціально-правової політики в сфері соціального захисту, базові знання з юриспруденції та законодавства України в галузі соціального забезпечення.

<i>Після завершення вивчення дисципліни здобувач повинен:</i>
1. Знання <i>(здатність запам'ятовувати або відтворювати факти (терміни, конкретні факти, методи і процедури, основні поняття, правила і принципи, цілісні теорії тощо)</i>
1.1) відтворювати визначення понятійно-термінологічного апарату дисципліни;
1.2) називати закони, що регулюють сімейні відносини;
1.3) визначати процес вивчення сімейного права як галузі права, галузі законодавства, науки та навчального курсу;
1.4) відтворювати визначення основних положень сімейного права.
2. Розуміння <i>(здатність розуміти та інтерпретувати вивчене, уміння пояснити факти, правила, принципи; перетворювати словесний матеріал у, наприклад, математичні вирази; прогнозувати майбутні наслідки на основі отриманих знань)</i>
2.1) пояснювати зміст дефініцій основних термінів;
2.2) класифікувати сімейні правовідносини за критеріями;
2.3) пояснювати роль судової практики у регулюванні сімейних відносин;
2.4) обґрунтовувати теоретичні дискусії щодо доцільності юридичного закріплення поняття сім'ї в науці та законодавстві.
3. Застосування знань <i>(здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях (наприклад, застосувати ідеї та концепції для розв'язання конкретних задач)</i>
3.1) аналізувати періодизацію розвитку сімейного права;
3.2) вирішувати задачі.
4. Аналіз <i>(здатність розбивати інформацію на компоненти, розуміти їх взаємозв'язки та організаційну структуру, бачити помилки й огріхи в логіці міркувань, різницю між фактами і наслідками, оцінювати значимість даних)</i>
4.1) класифікувати сімейні правовідносини;
4.2) аналізувати чинне законодавство в сфері сімейних правовідносин;
4.3) досліджувати проблеми відмежування шлюбу від фактичних шлюбних відносин;
4.4) співвідносити основні категорії, що застосовуються;
4.1) обчислювати строки виконання документів.
5. Синтез <i>(здатність поєднувати частини разом, щоб одержати ціле з новою системною властивістю)</i>
5.1) формулювати основні категорії, що зустрічаються при вивченні дисципліни «Сімейне

право»;
5.2) розширювати обсяг представлень про конкретні предмети та явища, що входять у сферу регулювання сімейного права;
5.3) формувати уяву про абстрактні поняття сімейного права;
5.4) збагачувати словник сімейно-правових термінів.
6. Оцінювання <i>(здатність оцінювати важливість матеріалу для конкретної цілі)</i>
6.1) використовувати навички практичної роботи, розуміти зміст нормативних актів та застосовувати норми права сімейного права до конкретних життєвих ситуацій;
6.2) пояснювати особливості сімейних відносин у різних правових системах сучасності;
6.3) узагальнювати основні проблеми регулювання сімейних відносин за участю іноземного елемента;
6.4) аргументувати особливості становлення і розвитку сімейного законодавства та науки сімейного права в Україні й за її межами.
7. Створення (творчість) <i>(здатність до створення нового культурного продукту, творчості в умовах багатомірності та альтернативності сучасної культури)</i>
7.1) розробляти проекти документів за завданою ситуаційною задачею;
7.2) продовжувати процес вивчення сімейного права самостійно.

3. Програма навчальної дисципліни

Тема 1. Сімейне право як галузь приватного права.

Предмет, метод і джерела сімейного права

Поняття сімейного права. Предмет сімейного права. Метод сімейного права. Принципи сімейного права. Функції сімейного права. Система сімейного права.

Місце сімейного права в системі права України. Концепція сімейне право як самостійна галузь права. Концепція сімейне право як підгалузь (інститут) цивільного права.

Сімейне право як наука. Сімейне право як галузь права. Сімейне право як навчальна дисципліна.

Джерела сімейного права. Поняття та види джерел сімейного права. Нормативно-правовий акт як джерело сімейного права. Норми міжнародного права, що регулюють сімейні відносини. Договір як джерело сімейного права. Національний і місцевий звичай як джерела сімейного права. Значення судової практики при застосуванні сімейного законодавства. Практика Європейського суду з прав людини як джерело сімейного права.

Тема 2. Історія сімейного права

Поняття, зміст та значення історико-правового методу наукових досліджень для вивчення сімейного права України. Періодизація розвитку сімейного права.

Особливості регулювання сімейних відносин у країнах Стародавнього Світу (Вавилон, Єгипет, Індія, Древня Греція). Сімейне право Стародавнього Риму. Сімейне право у Київській Русі та її правових пам'ятках. Сімейне право у Литовських статутах. Особливості регулювання сімейних відносин за законодавством Російської Імперії. Історія радянського сімейного права. Перші декрети Радянської влади з питань сім'ї та шлюбу. Перший Сімейний кодекс РРФСР 1928 р. Перші декрети про шлюб та сім'ю в Україні та їх значення для формування нової галузі права. Сімейні кодекси УРСР 1919, 1926 рр. Постанова ЦВК і РНК СРСР від 27 червня 1936 р. Указ Президії Верховної Ради СРСР від 8 липня 1944 р. Аналіз змін, внесених ними у регулювання сімейних відносин. Основи законодавства Союзу РСР та союзних республік про шлюб та сім'ю 1968 р. Кодекс про шлюб та сім'ю УРСР 1969 р.

Тема 3. Сім'я. Сімейні правовідносини

Поняття сім'ї. Історичні форми сім'ї. Сім'я у соціологічному розумінні. Юридичне

визначення сім'ї. Підстави створення сім'ї. Функції сім'ї.

Право особи на сім'ю. Державна охорона сім'ї, дитинства та материнства. Поняття дитинства, материнства та батьківства. Поняття державної охорони сім'ї. Зміст державної охорони сім'ї. Органи державної влади та місцевого самоврядування, які здійснюють державну охорону сім'ї.

Поняття сімейних правовідносин. Ознаки сімейних правовідносин. Види сімейних правовідносин. Суб'єкти сімейних правовідносин. Сімейна правосуб'єктність. Сімейне правоздатність. Сімейна дієздатність. Сімейна деліктоздатність. Об'єкти сімейних правовідносин. Зміст сімейних правовідносин.

Підстави виникнення, зміни і припинення сімейних правовідносин. Особливості юридичних фактів у сімейному праві. Юридичні факти-стани.

Поняття родинності. Види родинності. Поняття свояцтва. Значення відносин родинності і свояцтва у сімейному праві.

Здійснення сімейних прав. Виконання сімейних обов'язків. Захист сімейних прав та інтересів. Заходи захисту у сімейному праві. Заходи відповідальності у сімейному праві. Участь органів опіки і піклування у захисті сімейних прав та інтересів. Судовий захист сімейних прав. Нотаріальний захист сімейних прав. Самозахист сімейних прав.

Загальні засади регулювання сімейних відносин. Застосування до регулювання сімейних відносин Цивільного кодексу України. Регулювання сімейних відносин за домовленістю (договором) сторін. Застосування аналогії права та аналогії закону у сімейному праві. Врахування звичаїв при вирішенні судом сімейних спорів.

Акти цивільного стану. Особливості актів цивільного стану у сімейному праві. Порядок здійснення реєстрації актів цивільного стану у сімейному праві.

Строки та терміни у сімейному праві. Види строків. Позовна давність. Особливості застосування позовної давності до вимог, що впливають із сімейних правовідносин.

Тема 4. Шлюб як інститут сімейного права

Шлюб як основна підстава виникнення сімейних прав та обов'язків. Поняття шлюбу. Ознаки шлюбу. Юридична природа шлюбу. Відмінність шлюбу від фактичних шлюбних відносин.

Шлюбний вік та його юридичне значення. Право на шлюб. Умови вступу у шлюб. Перешкоди для державної реєстрації шлюбу. Правові наслідки шлюбу. Правозгідність шлюбу.

Державна реєстрація шлюбу та її юридичне значення. Час реєстрації шлюбу. Місце реєстрації шлюбу. Особливості реєстрації шлюбу із особами, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі. Особливості реєстрації шлюбу з іноземними громадянами та особами без громадянства.

Правовий статус наречених. Ознайомлення наречених з їхніми правами та обов'язками. Взаємна обізнаність наречених про їх стан здоров'я. Зобов'язання наречених у разі відмови від вступу в шлюб.

Тема 5. Недійсність шлюбу

Поняття та значення інституту недійсності шлюбу.

Підстави недійсності шлюбу. Шлюб, який є недійсним. Шлюб, який визнається недійсним за рішенням суду. Шлюб, який може бути визнаний недійсним за рішенням суду.

Правові наслідки визнання шлюбу недійсним. Загальні правові наслідки недійсності шлюбу. Особливі правові наслідки недійсності шлюбу. Права та обов'язки батьків і дитини, яка народилася у недійсному шлюбі.

Особливості провадження у справі про визнання шлюбу недійсним. Особи, які мають право на звернення до суду з позовом про визнання шлюбу недійсним.

Визнання шлюбу недійсним після його припинення. Час з якого шлюб є недійсним.

Визнання шлюбу неукладеним. Поняття неукладеного шлюбу. Відмінність недійсного шлюбу від неукладеного.

Тема 6. Особисті немайнові права та обов'язки подружжя

Поняття особистих немайнових прав та обов'язків подружжя. Види особистих немайнових прав і обов'язків подружжя.

Право на сім'ю. Право на шлюб. Право на материнство. Право на батьківство. Право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності. Право дружини та чоловіка на фізичний та духовний розвиток. Право дружини та чоловіка на зміну прізвища. Право дружини та чоловіка на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї. Право дружини та чоловіка на свободу та особисту недоторканість. Обов'язок подружжя турбуватися про сім'ю.

Тема 7. Майнові права та обов'язки подружжя

Поняття майнових прав та обов'язків подружжя. Види майнових прав та обов'язків подружжя.

Право особистої приватної власності подружжя. Майно, що є особистою приватною власністю дружини та чоловіка. Здійснення дружиною, чоловіком права особистої приватної власності подружжя.

Право спільної сумісної власності подружжя. Підстави набуття права спільної сумісної власності подружжя. Виникнення права спільної сумісної власності подружжя на майно, що належало дружині, чоловікові. Об'єкти права спільної сумісної власності подружжя. Здійснення подружжям права спільної сумісної власності.

Право подружжя на поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Особливості поділу майна подружжя, що є їх спільною сумісною власністю. Застосування позовної давності до вимог про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Накладення стягнення на майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі.

Тема 8. Права та обов'язки подружжя щодо утримання

Поняття та сутність прав і обов'язків подружжя щодо утримання. Право на утримання одного з подружжя під час шлюбу. Право на утримання після розірвання шлюбу.

Способи надання утримання. Договір подружжя про надання утримання. Поняття аліментів та порядок їх стягнення. Час, протягом якого сплачуються аліменти одному з подружжя. Визначення розміру аліментів одному з подружжя за рішенням суду. Види доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів.

Припинення права на утримання. Припинення права на утримання за домовленістю подружжя. Позбавлення права на утримання або обмеження його строком.

Право дружини на утримання під час вагітності та у разі проживання з нею дитини. Право чоловіка на утримання у разі проживання з ним дитини. Право на утримання того з подружжя, з ким проживає дитина з інвалідністю. Взаємна участь дружини та чоловіка у витратах на лікування.

Право на утримання жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою.

Тема 9. Припинення шлюбу

Поняття та підстави припинення шлюбу. Співвідношення понять «припинення шлюбу» та «розірвання шлюбу».

Припинення шлюбу внаслідок смерті одного з подружжя або оголошення його померлим. Припинення шлюбу внаслідок його розірвання. Розірвання шлюбу у відділі державної реєстрації актів цивільного стану. Розірвання шлюбу в судовому порядку.

Юридичні наслідки розірвання шлюбу. Момент розірвання шлюбу. Визнання розірвання шлюбу фіктивним.

Встановлення режиму окремого проживання (інститут сепарації). Правові наслідки встановлення режиму окремого проживання.

Тема 10. Сімейне договірне право

Правова характеристика шлюбного договору. Поняття та значення шлюбного договору. Право на укладення шлюбного договору. Зміст шлюбного договору. Форма шлюбного договору. Початок дії та строк шлюбного договору. Визначення у шлюбному договорі правового режиму майна. Визначення у шлюбному договорі порядку користування житлом. Визначення у шлюбному договорі права на утримання. Зміна умов шлюбного договору. Право на відмову від шлюбного договору. Розірвання шлюбного договору. Визнання шлюбного договору недійсним. Укладення, зміна та розірвання шлюбного договору.

Правова характеристика інших сімейних договорів (договір про розподіл майна подружжя, аліментний договір, договір про визначення способів участі у вихованні дитини, договір про патронат, договір про влаштування дитини в прийомну сім'ю, договір про влаштування дитини в дитячий будинок сімейного типу тощо).

Тема 11. Визначення походження дитини від батьків

Поняття батьківського правовідношення та підстави його виникнення. Походження як підстава виникнення правового зв'язку між батьками і дітьми.

Визначення походження дитини від матері та батька, які перебувають у шлюбі між собою. Визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій. Визначення походження дитини від батька у разі реєстрації повторного шлюбу з її матір'ю. Визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі. Визначення походження дитини за заявою чоловіка, який вважає себе батьком дитини.

Визнання батьківства за рішенням суду. Спір про батьківство між чоловіком матері дитини та особою, яка вважає себе батьком дитини. Встановлення факту батьківства за рішенням суду. Визнання материнства за рішенням суду. Встановлення факту материнства за рішенням суду.

Запис подружжя батьками дитини. Реєстрація визнання батьківства, материнства. Запис про батьків дитини, якщо батьківство, материнство не встановлене.

Оспорювання батьківства особою, яка записана батьком дитини. Оспорювання батьківства після смерті особи, яка записана батьком дитини. Право матері дитини на оспорювання батьківства свого чоловіка. Спір про материнство. Оспорювання батьківства, материнства особи, яка сплачує аліменти за рішенням суду.

Тема 12. Особисті немайнові права та обов'язки батьків і дітей

Поняття та сутність особистих немайнових прав та обов'язків батьків і дітей. Принцип рівності суб'єктів батьківського правовідношення.

Порядок визначення прізвища, імені, по батькові дитини. Зміна прізвища дитини її батьками. Зміна по батькові дитини.

Обов'язок батьків забрати дитину з пологового будинку або іншого закладу охорони здоров'я. Обов'язок батьків зареєструвати народження дитини в державному органі реєстрації актів цивільного стану. Обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини. Права батьків щодо виховання дитини. Забезпечення права дитини на належне батьківське виховання. Права батьків та дитини на спілкування. Права батьків по захисту дитини.

Особливості здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків. Права та обов'язки неповнолітніх батьків. Вирішення батьками питань щодо виховання дитини. Врахування думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя. Вирішення органом опіки та піклування спору щодо участі у вихованні дитини того з батьків, хто

проживає окремо від неї. Вирішення судом спору щодо участі у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо від неї. Право батьків на визначення місця проживання дитини. Спир між матір'ю та батьком щодо місця проживання малолітньої дитини. Правові наслідки протиправної поведінки одного з батьків або іншої особи при визначенні місця проживання малолітньої дитини. Право батьків на відібрання малолітньої дитини від інших осіб.

Поняття та сутність інституту позбавлення батьківських прав. Підстави позбавлення батьківських прав. Суб'єкти звернення з позовом про позбавлення батьківських прав. Правові наслідки позбавлення батьківських прав. Особливості правового статусу осіб, які позбавлені батьківських прав. Влаштування дитини, батьки якої позбавлені батьківських прав. Побачення з дитиною матері, батька, які позбавлені батьківських прав. Поновлення батьківських прав.

Інститут відібрання дитини від батьків без позбавлення батьківських прав та його правові наслідки.

Обов'язок дитини, повнолітніх дочки та сина піклуватися про батьків.

Тема 13. Права батьків і дітей на майно.

Правовідносини батьків і дітей щодо утримання

Поняття та сутність майнових прав та обов'язків батьків і дітей. Принцип роздільності майна батьків і дітей.

Право власності дитини на майно, що призначене для її розвитку, навчання та виховання. Право спільної сумісної власності батьків та дітей. Права батьків і дітей щодо користування майном. Особливості управління майном дитини. Використання доходу від майна дитини. Право власності на аліменти, одержані на дитину.

Поняття та сутність обов'язків матері, батька утримувати дитину. Способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину. Обставини, які враховуються судом при визначенні розміру аліментів. Особливості визначення розміру аліментів. Визначення розміру аліментів у частці від заробітку (доходу) матері, батька дитини. Визначення розміру аліментів у твердій грошовій сумі. Порядок стягнення аліментів. Час, з якого присуджуються аліменти на дитину. Зміна розміру аліментів. Стягнення аліментів та інших коштів на дитину, яка перебуває у закладі охорони здоров'я, навчальному або іншому закладі. Стягнення аліментів за минулий час та заборгованості за аліментами. Визначення заборгованості за аліментами, присудженими у частці від заробітку (доходу). Встановлення строку сплати заборгованості. Звільнення від сплати заборгованості за аліментами. Контроль органу опіки та піклування за цільовим витрачанням аліментів. Відповідальність за прострочення сплати аліментів.

Відрахування аліментів на дитину за ініціативою платника. Договір між батьками про сплату аліментів на дитину.

Участь батьків у додаткових витратах на дитину.

Підстави припинення аліментних зобов'язань. Звільнення батьків від обов'язку утримувати дитину. Припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно.

Особливості обов'язків батьків утримувати повнолітніх дочки, сина та його виконання.

Поняття та сутність обов'язку повнолітніх дітей утримувати батьків. Особливості виконання обов'язку повнолітніх дітей утримувати батьків.

Тема 14. Влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування

Поняття та сутність інституту влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Поняття та сутність інституту усиновлення. Особи, які можуть бути усиновлені. Вимоги до осіб, які можуть бути усиновлювачами. Особливості обліку дітей, які можуть бути усиновлені. Особи, які не можуть бути усиновлювачами. Порядок здійснення усиновлення. Правові наслідки усиновлення.

Право на таємницю усиновлення. Забезпечення таємниці усиновлення.

Недійсність усиновлення. Скасування усиновлення. Позбавлення усиновлювача батьківських прав.

Поняття і значення інституту опіки та піклування в сімейному праві. Встановлення опіки та піклування. Правовий статус опікуна та піклувальника. Опіка та піклування над дитиною, яка проживає у закладі охорони здоров'я, навчальному або іншому дитячому закладі. Права дитини, над якою встановлено опіку та піклування. Права дитини-сироти і дитини, позбавленої батьківського піклування, яка проживає у закладі охорони здоров'я, навчальному або іншому дитячому закладі, прийомній сім'ї. Права та обов'язки опікуна, піклувальника щодо дитини. Припинення опіки і піклування. Звільнення опікуна та піклувальника дитини від їх обов'язків.

Патронат як новий правовий інститут. Правовий статус патронатного вихователя. Поняття та сутність договору про патронат. Істотні умови договору про патронат. Особливості укладення, зміни і припинення договору про патронат.

Влаштування дитини у прийомну сім'ю як форма влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування. Поняття прийомної сім'ї. Правовий статус прийомних батьків. Правовий статус прийомних дітей. Порядок створення прийомної сім'ї. Влаштування дітей до прийомної сім'ї. Матеріальне забезпечення прийомної сім'ї. Договір про влаштування дітей на виховання та спільне проживання у прийомній сім'ї.

Влаштування дитини у дитячий будинок сімейного типу як форма влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування. Поняття дитячого будинку сімейного типу. Правовий статус батьків-вихователів дитячого будинку сімейного типу. Правовий статус вихованців дитячого будинку сімейного типу. Створення та ліквідація дитячого будинку сімейного типу. Влаштування дітей до дитячого будинку сімейного типу. Матеріальне забезпечення дитячого будинку сімейного типу. Договір про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу.

Тема 15. Права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів

Поняття та сутність особистих немайнових прав і обов'язків інших членів сім'ї та родичів. Право баби та діда, прабаби та прадіда на виховання внуків, правнуків. Право баби і діда щодо захисту внуків. Права братів та сестер на спілкування. Право мачухи, вітчима брати участь у вихованні пасинка, падчерки. Права та обов'язки особи, яка взяла у свою сім'ю дитину на виховання (фактичного вихователя). Права сестри, брата, мачухи, вітчима та інших членів сім'ї на захист дітей. Вирішення судом спорів щодо участі баби, діда, прабаби, прадіда, братів, сестер, мачухи, вітчима у вихованні дитини. Обов'язки особи піклуватися про бабу, діда, прабабу, прадіда, а також про того, з ким вона проживала однією сім'єю.

Поняття та сутність майнових прав і обов'язків інших членів сім'ї та родичів. Обов'язок баби, діда утримувати внуків. Обов'язок внуків, правників утримувати бабу, діда, прабабу, прадіда. Обов'язок по утриманню братів і сестер. Обов'язок мачухи, вітчима утримувати падчерку, пасинка. Обов'язок інших осіб утримувати дитину. Обов'язок падчерки, пасинка утримувати мачуху, вітчима. Обов'язок особи утримувати тих, з ким вона проживала однією сім'єю до досягнення повноліття.

Визначення розміру аліментів, що стягуються з інших членів сім'ї та родичів і порядок їх стягнення. Зміна розміру аліментів та звільнення від їх сплати. Визначення заборгованості за аліментами, що стягуються з інших членів сім'ї та родичів. Повне або часткове звільнення від заборгованості за аліментами.

4. Структура вивчення навчальної дисципліни

4.1. Тематичний план навчальної дисципліни

№ теми	Назва теми	Кількість годин				
		Денна форма навчання				
		Усього	у тому числі			
Лекції	Сем. (прак).		Лабор.	Ін.зав.	СРС	
1.	Сімейне право як галузь приватного права України. Предмет, метод і джерела сімейного права	4				4
2.	Історія сімейного права	4				4
3.	Сім'я. Сімейні правовідносини	7	2	1		4
4.	Шлюб як інститут сімейного права	6	1	1		4
5.	Недійсність шлюбу	6	1	1		4
6.	Особисті немайнові права та обов'язки подружжя	4				4
7.	Майнові права та обов'язки подружжя	6	1	1		4
8.	Права та обов'язки подружжя щодо утримання	5	1	1		3
9.	Припинення шлюбу	8	2	2		4
10.	Сімейне договірне право	7	2	2		3
11.	Визначення походження дитини від батьків	7	2	2		3
12.	Особисті немайнові права та обов'язки батьків і дітей	7	2	2		3
13.	Права батьків і дітей на майно. Правовідносини батьків і дітей щодо утримання	6	2	2		2
14.	Влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування	8	2	4		2
15.	Права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів	5	2	1		2
	Всього годин:	90	20	20		50

4.2. Аудиторні заняття

4.2.1. Аудиторні заняття (лекції, семінарські (практичні) заняття) проводяться згідно з темами та обсягом годин, передбачених тематичним планом.

4.2.2. Плани лекцій з передбачених тематичним планом тем визначаються в підрозділі 1.2 навчально-методичних матеріалів з дисципліни.

4.2.3. Плани семінарських (практичних) занять з передбачених тематичним планом тем, засоби поточного контролю знань та методичні рекомендації для підготовки до занять визначаються в підрозділі 1.3 навчально-методичних матеріалів з дисципліни.

4.3. Самостійна робота студентів

4.3.1. Завдання для самостійної роботи студентів та методичні рекомендації до їх виконання визначаються в підрозділі 1.4 навчально-методичних матеріалів з дисципліни.

4.3.2. Виконання індивідуальних завдань всіма студентами не є обов'язковим і може здійснюватися окремими студентами з власної ініціативи або за пропозицією викладача.

4.3.3. Тематика індивідуальних завдань та методичні рекомендації до їх виконання визначаються в підрозділі 1.5 навчально-методичних матеріалів з дисципліни.

4.3.5. Індивідуальні завдання виконуються в межах часу, визначеного для самостійної роботи студентів, та оцінюються частиною визначених в розділі 6 цієї програми кількості балів, виділених для самостійної роботи.

5. Методи навчання та контролю

Під час лекційних занять застосовуються:

- 1) традиційний усний виклад змісту теми;
- 2) слайдова презентація.

На семінарських та практичних заняттях застосовуються:

- дискусійне обговорення проблемних питань;
- вирішення ситуаційних завдань;
- повідомлення про виконання індивідуальних завдань;
- складання окремих видів документів.

Поточний контроль знань студентів з навчальної дисципліни проводиться у формах:

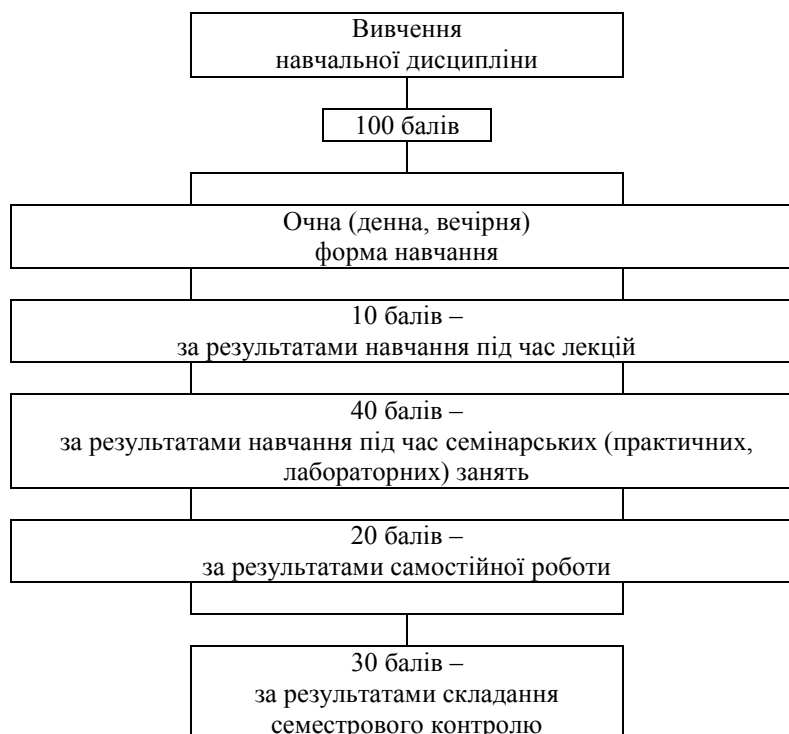
- 1) усне або письмове (у тому числі тестове) блиц-опитування студентів щодо засвоєння матеріалу попередньої лекції;
- 2) усне або письмове(у тому числі тестове) опитування на семінарських заняттях;
- 3) виконання поточних контрольних робіт у формі тестування;
- 4) захист підготовленого звіту про виконання ІНДЗ;
- 5) складання окремих видів документів за ситуаційними завданнями;
- 6) захист підготовленого публічного виступу.

Підсумковий семестровий контроль проводиться у формі усного заліку.

Структура залікового білету включає три теоретичних питання.

6. Схема нарахування балів

6.1. Нарахування балів студентам з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до такої схеми:

6.2. Обсяг балів, здобутих студентом під час лекцій з навчальної дисципліни, обчислюється у пропорційному співвідношенні кількості відвіданих лекцій і кількості лекцій, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатками 1 і 2 до Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

7. Рекомендовані джерела

7.1. Основні джерела

1. Ромовська З.В. Українське сімейне право : підручник для студ. вищ. навч. закл.. К. : Правова єдність, 2009. 500 с.
2. Сімейне право України : підручник. Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова. 3-тє вид., перероб., доп. К. : Юрінком Інтер, 2011. 264 с.
3. Сімейне право України : підручник. Т.В.Боднар, В.С. Гопанчук, О.В.Дзера. За заг. ред. Т.В.Боднар, О.В.Дзери. К. : Юрінком Інтер, 2016. 520 с.
4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. (зі змінами та доповненнями) *ОБУ*. 2002. № 7. Ст. 273.

7.2. Допоміжні джерела

1. Анікіна Г. В., Гаврік Р. О. Досягнення шлюбного віку як умова вступу в шлюб в законодавстві зарубіжних країн. *Журнал східноєвропейського права*. 2021. № 92. С. 20-26.
2. Боднар Т. Сімейне право в системі права України. *Приватне право*. 2013. № 1. С. 129–134.
3. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Окремі аспекти альтернативного вирішення спорів при врегулюванні сімейних конфліктів. *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. 15. С. 158-162.
4. Бориславская М. В. Несовершеннолетние родители в Украине. *Третьи цивилистические чтения памяти профессора М. Г. Прониной : сборник статей / Акад. управ. при Президенте Респ. Беларусь ; под ред. Н. Л. Бондаренко [и др.]*. Минск : Акад. управ. при Президенте Респ. Беларусь, 2021. С.44-45.
5. Бориславская М. В. О перспективах развития в Украине института раздельного проживания супругов (сепарации). *Проблемы гражданского права и процесса : сб. научн. ст. Гродн.гос.ун-т им. Я.Купалы; редкол.: И. Э. Мартыненко (гл. ред.) [и др.]*. Гродно : ГрГУ, 2016. С. 44-55.
6. Бориславская М. В. Общая совместная собственность супругов и особенности наследования доли в ней по законодательству Украины: *The 7th International youth conference "Perspectives of science and education" (February 15, 2019)*. SLOVO\WORD, New York, USA. 2019. P. 546-558.
7. Бориславская М. Особенности установления сепарации по законодательству Украины. *Leges si viata*. 2016. Decembrie. С. 10-14.
8. Бориславська М. В. Деякі проблеми застосування режиму окремого проживання подружжя в Україні. *Університетські наукові записки*. 2015. № 2. С. 69-79.
9. Бориславська М. В. Загальна характеристика договірного регулювання сімейних правовідносин. *Наукові праці: Науково-методичний журнал. Т. 69. Вип. 56. Політичні науки. Правознавство*. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. С. 195-198.
10. Бориславська М. В. Інститут опіки та піклування за законодавством України та зарубіжних країн. *Проблеми модернізації приватного права в умовах євроінтеграції : збірник наукових праць / за заг. ред. Ю. В. Білоусова ; НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, Хмельницький університет управління та права. Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2015. С. 162-170.*
11. Бориславська М. В. Нове бачення суб'єктів сімейних правовідносин. *Університетські наукові записки*. 2020. Том 19. № 1 (73). С. 98-116. DOI: 10.37491/UNZ.73.9
12. Бориславська М. В. Особливості виконання рішень суду в сімейних спорах. *Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів : зб. наук. пр. / за ред. Ю. В. Білоусова. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2019. С. 220-228.*
13. Бориславська М. В. Правове регулювання відносин щодо родства на українських землях до 1917 р. *Університетські наукові записки*. 2016. № 1. С. 6-18.

14. Бориславська М. В. Проживання падчерки, пасинка разом з мачухою, вітчимою: сімейно-правове значення. *Часопис цивілістики*. 2014. Вип. 17. С. 56-59.
15. Бориславська М. В. Сучасні підходи до класифікації сімейних правовідносин. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. № 6 (34). С. 134-139.
16. Бориславська М. В. Фактичне виховання у сімейному праві: значення, суть та правові наслідки. *Університетські наукові записки*. 2014. № 2. С. 137-144.
17. Бориславська М. В. Фіктивні стани у сімейному праві. *Актуальні проблеми правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів : монографія / М. В. Бориславська, В. А. Ватрас, С. Д. Гринько [та ін.]; за заг. ред С. Д. Гринько*. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2016. С. 70-89.
18. Бориславська М. В. Щодо гендерної рівності жінки та чоловіка в сімейному праві. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 86-89.
19. Бориславська М. В. Щодо поняття родства в сімейному праві. *Університетські наукові записки*. 2018. № 1 (65). С. 26-44.
20. Ватрас В. А. Загальновизнані принципи і норми міжнародного права як джерела публічного та приватного права. *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. 15. / Редкол.: Крупчан О.Д. (гол. ред.) та ін. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва Національної академії правових наук України, 2016. С. 162-166.
21. Ватрас В.А. Вчення про суб'єкта сімейних правовідносин в правових теоріях та школах. *Університетські наукові записки*. 2009. № 2. С. 68-75.
22. Ватрас В.А. Особливості суб'єктного складу подружніх і прирівняних до них правовідносин. *Університетські наукові записки*. 2009. № 1. С. 65-70.
23. Ватрас В.А. Джерела сімейного права: проблеми теорії та практики: монографія. Хмельницький: Видавництво ТОВ "Полігафіст-3", 2020. 824 с.
24. Ватрас В. А. До питання про поняття суб'єкта сімейних правовідносин. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 2 (6). С. 65-69.
25. Ватрас В. А. Кодифікація новітнього сімейного законодавства: історія та сучасний стан. *Університетські наукові записки*. 2016. №2 (58). С. 35-47.
26. Ватрас В. А. Міжнародні та національні джерела спадкового права: до питання про визначення змісту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2021. Випуск 65. С. 97-101.
27. Ватрас В.А. Поняття «сім'я» у сімейному праві України. *Форум права*. 2009. №1. С. 83-91.
28. Ватрас В. А. Правові аспекти таємниці усиновлення. *Держава і право*. 2002. Випуск 16. С. 185-190.
29. Ватрас В. А. Про сутність сімейних правовідносин. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. №3-4 (7-8). С. 111-118.
30. Ватрас В.А. Проблеми відмежування суб'єкта сімейного права від суб'єкта сімейного правовідношення. *Методологія приватного права: Збірник наукових праць* (за матеріалами науково-теоретичної конференції, м. Київ, 30 травня 2003 р.). / Редкол.: О.Д. Крупчан (голова) та ін. К.: Юрінком Інтер, 2003. С. 312-318.
31. Ватрас В.А. Суб'єкти сімейних правовідносин: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 - цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України. Київ, 2008. 227 с.
32. Ватрас В.А. Цивільні кодекси як джерела сімейного права України та Франції: порівняльно-правовий аспект. *Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць*. 2012. Вип. 11. / Редкол.: Крупчан О.Д. (гол. ред.) та ін. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва Національної академії правових наук України, 2012. С. 170-174.

33. Ватрас В.А., Костяшкін І.О. Особливості правового регулювання сімейних відносин кодифікованими правовими актами в Україні та державах Західної та Центральної Європи. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 2 (26). С. 126-135.
34. Гаврік Р. О., Анікіна Г. В. Правові наслідки припинення шлюбу у сімейному праві: порівняльно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №8. С. 66-69.
35. Грицишина Л. В. Правові наслідки припинення шлюбу за законодавством України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 1. С. 183-187.
36. Грицишина Л. В. Припинення шлюбу за нормами міжнародного приватного права. *Юридичний бюлетень*. 2021. № 19. С. 89-92.
37. Грицишина Л. В. Припинення шлюбу шляхом розірвання в сімейному праві України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 6. С. 34-37.
38. Грицишина Л. В. Розірвання шлюбу з окремими категоріями осіб в сімейному праві України. *Університетські наукові записки*. 2020. № 5 (77). С. 57-63.
39. Деякі питання захисту прав дитини та надання послуги патронату над дитиною: постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2021 року № 893. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2021-%D0%BF#Text>
40. Красицька Л. В. Співвідношення сімейного та цивільного права. Спогади про Людину, Вченого, Цивіліста-епоху (до 85-річчя від Дня народження академіка Ярославни Миколаївни Шевченко). За заг. ред. Р.О.Стефанчука. Київ: АртЕк, 2017. С. 176–186.
41. Лозова Г.О. Законодавче визначення сім'ї та шлюбу. Університетські наукові записки. *Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2006. №1(17). С. 119-122.
42. Мазур О.С. Сімейне право України: навч. посіб. для дистанц. навчання К.: Ун-т «Україна», 2005. 116 с.
43. Менджул М.В. Порівняльне сімейне право: навчальний посібник. ТОВ РІК-У. 2021. 296 с.
44. Мироненко В. П. Сімейне право України: Підручник. За заг. ред. В.П. Мироненко. К.: Правова Єдність, 2008. 477 с.
45. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України. За ред. Є.О. Харитонова. Х.: ТОВ «Одіссей», 2006. 552 с.
46. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України: Видання друге, доповнене. За ред. Є.О. Харитонова. Х.: ТОВ «Одіссей». 2008. 560 с.
47. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. За ред. Ю.С. Червоного. К. : Істина, 2003. 464 с.
48. Науково-практичний коментар. Сімейний кодекс України. За заг. ред. Т.В.Боднар, О.В. Дзери. К. : Юрінком Інтер, 2020. 552 с.
49. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 15 травня 2006 р.
50. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 року № 564. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-п>.
51. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю: постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 року № 565. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-п>.
52. Про затвердження Порядку здійснення добровільного медичного обстеження наречених: постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2002 року № 1740. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1740-2002-п>.
53. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 року № 905. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-п>.

54. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 року. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>.
55. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
56. Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного із подружжя, дітей, батьків, інших осіб: постанова Кабінету Міністрів України від 26 січня 1993 року № 146. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/146-93-п>.
57. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 30 березня 2007 р.
58. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 р. № 11. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/623809DCB56E022BC2256C95003CF7EA?OpenDocument&Start=1&Count=300>.
59. Романюк У. В. Патронат як форма влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Хмельницький, 2018. 23 с.
60. Ромовська З. В. Українське сімейне право: підручник. Київ: Правова єдність, 2009. 500 с.
61. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. К.: Ін Юре, 2003. 532 с.
62. Сімейне право України: підручник. За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 2-е вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 288 с.
63. Сердечна І. Л. До питання про поняття «член сім'ї» в сімейному праві : нормативний та доктринальний підходи. *Університетські наукові записки*. 2014. № 4 (52). С. 88–95.
64. Сердечна І. Л. Личное неимущественное право бабки, деда на воспитание внуков: семейно-правовой аспект. *Leges et Viae*. 2015. № 9/3 (285). С.66–69.
65. Сердечна І. Л. Мачуха, вітчим та пасинок, падчерка як учасники сімейних правовідносин. *Часопис цивілістики*. Випуск 28. 2018. С. 93-96.
66. Сердечна І. Л. Підстави виникнення, зміни та припинення сімейних правовідносин між іншими членами сім'ї та родичами. *Університетські наукові записки*. 2014. № 2 (50). С. 158–167.
67. Сердечна І. Л. Поняття та ознаки правовідносин між іншими членами сім'ї та родичами. *Часопис цивілістики*. 2015. №19. С. 37–40.
68. Сердечна І. Л. Права інших членів сім'ї та родичів при усиновленні дитини. *Електронне науково-практичне фахове видання. Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 21. С. 128–136. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/11/serdechna_21.pdf
69. Сердечна І. Л. Права та обов'язки фактичного вихователя та дитини. *Університетські наукові записки*. 2016. №4 (60). С. 38–44.
70. Сердечна І. Л. Самозахист особистих немайнових прав інших членів сім'ї та родичів. *Університетські наукові записки*. 2018. № 3-4. С. 117–127.
71. Сердечна І. Л. Становлення інституту особистих немайнових прав членів сім'ї та родичів на українських землях. *Університетські наукові записки*. 2013. № 4 (48). С. 199–205.
72. Сердечна І. Л. Юрисдикційна форма захисту сімейних прав. *Університетські наукові записки*. 2019. № 3 (71). С. 170–183.
73. Сімейне право України: навчальний посібник. За ред. Є.О.Харитоновна. Київ: Істина, 2008. 200 с.
74. Сидоренко Д. І. Недійсність шлюбу в сімейному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Хмельницький, 2019. 23 с.
75. Сімейне право України: Підручник. За заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Жилінкової. К.: Юрінком Інтер, 2004. 264 с.

76. Сімейне право України: підручник. За ред. В. С. Гопанчука. Київ: Істина, 2002. 304 с.
77. Сімейне право України: підручник. За ред. Ю.С. Червоного. Київ: Істина, 2004. 400 с.
78. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. За ред. С.Я. Фурси. К.: КНТ, 2008. 1248 с.
79. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. За ред. І.В. Жилінкової. Х.: Ксилон, 2008. 855 с.
80. Солодухіна Л. С. Особливості нормативно-правового врегулювання альтернативного догляду за дітьми в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління*. 2018. № 2. С. 82-91.
81. Трач О. М. Окремі аспекти перегляду рішень суду про розірвання шлюбу в апеляційному провадженні. *Актуальні проблеми юридичної науки : збірник тез Міжнародної наукової конференції «Шістнадцяті осінні юридичні читання»* (м. Хмельницький, 20–21 жовтня 2017 року): [у 2-х част.]. Частина перша. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2017. С. 194-196.
82. Трач О. М. Проблеми здійснення окремих процесуальних прав при перегляді судом касаційної інстанції судових рішень, ухвалених щодо сімейних правовідносин. *Актуальні проблеми здійснення та захисту сімейних прав : збірник наук. пр. за матеріалами Круглого столу* (м. Хмельницький, 30 травня 2016 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2016. С. 86-90.
83. Харитонов Є.О. Цивільне і сімейне права України: Навчально-практичний посібник. За ред. Є.О. Харитонова, А.І. Дришлюка. Х.: Одиссей, 2003. 856 с.
84. Цивільне право України: навч. посіб. Ю. В. Білоусов, В. А. Ватрас, С.Д. Гринько та ін.; за ред. Р. О. Стефанчука. К.: Правова єдність, 2009. 536 с.

8. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/main/a> — Законодавство України на сайті Верховної Ради України.
2. <http://www.ccu.gov.ua>— Конституційний Суд України.
3. <https://supreme.court.gov.ua> – Верховний Суд
4. <http://www.president.gov.ua/documents/> — Офіційні документи на Офіційному представництві Президента України.
5. <http://www.kmu.gov.ua/control/> — Урядовий портал.
6. <http://www.minjust.gov.ua/> — Міністерство юстиції України.
7. <http://zakon.nau.ua/> — Професійна юридична система Мега-НаУ.
8. <http://www.ligazakon.ua/> — Ліга:Закон — головний правовий портал України
9. <http://www.nbuv.gov.ua/portal/> — Наукова періодика України на сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.
10. <http://www.reyestr.court.gov.ua/> — Єдиний державний реєстр судових рішень.
11. <https://npu.org.ua> — Нотаріальна палата України